

Zondag 27 Oktober 2019

TivoliVredenburg - Grote Zaal - 15.00 uur

Serie Romantiek op Zondag

Inleiding Huib Ramaer - 14.15 uur

PHILHARMONIE ZUIDNEDERLAND / HARTMUT HAENCHEN

Bruckner – Symfonie nr. 7

Marina Prudenskaja mezzosopraan

Thomas Oliemans bariton

Richard Danielpour 1956

Elegies (1997), voor mezzosopraan, bariton en orkest

Vigil

Lacrimosa

Benediction

Litany

In Paradisum

- Pauze -

Anton Bruckner 1824-1896

Zevende Symfonie (1881-1883)

Opgedragen aan Ludwig II van Beieren

Allegro Moderato

Adagio: sehr feirlich und sehr langsam

Scherzo: sehr schnell - Trio: etwas langsamer

Finale: bewegt doch nicht schnell

Bij dit concert wordt de Wolfgang app ingezet gedurende de symfonie van Bruckner. Deze smart-phone-app geeft met korte, bondige zinnen informatie over de muziek, op het moment dat die wordt gespeeld. Wolfgang is erop getest dat het anderen niet afleidt. Download Wolfgang gratis: www.wolfgangapp.nl

Herdenking, nagedachtenis en verzoening

Ons grote symfonieorkest van de verzamelde Zuidelijke provincies trakteert op meeslepende muziek, voortgekomen uit een groot innerlijk verlangen naar herdenking, nagedachtenis en verzoening met verlies. De befaamde operazangeres Frederica von Stade gedenkt haar vader in *Elegies*, een werk van de Amerikaan Richard Danielpour, succesvol componist van eigentijdse orkestwerken die stilistisch leunen op Mahler, Stravinsky, Bernstein en Barber. Laatromanticus Anton Bruckner eert in zijn Zevende Symfonie de nagedachtenis van de door hem zo vurig bewonderde operagigant Richard Wagner. Het befaamde *Adagio* van de Zevende ontstond in schets toen Bruckner voorvoelde dat Wagner zou sterven. Het onvermijdelijke geschiedde drie weken later. De schepper van het 'Gesamtkunstwerk' en bespeler van het naar zijn inzichten gebouwde operahuis van Bayreuth, bezweek op 13 februari 1883 aan een hartaanval in het Palazzo Vendramin-Calergi te Venetië. Geroerd voegde Bruckner nu een schier eindeloos coda aan het langzame deel toe. Daarin klinkt een aangrijpende begrafenisgezang, geblazen door de hoornisten op de zogenoemde Wagner-tuba's. Een instrumentale troefkaart die Bruckner uitsluitend in het *Adagio* en in de *Finale* trekt.

Elegies

Frederica von Stade heeft haar vader nooit gekend. Hij sneuvelde nog geen twee maanden voor haar geboorte en vlak voor de bevrijding op 10 april 1945 bij Aken. Zijn Jeep reed op een landmijn. Haar moeder bracht haar ter wereld op 1 juni 1945. Een kwart eeuw later, zou haar dochter haar debuut maken bij de Metropolitan Opera in New York. Als een van de jongetjes, de zogenoemde 'genii' in Mozarts opera *Die Zauberflöte*, begon 'Flicka', zoals ze genoemd werd, een glansrijke podiumcarrière.

Von Stade besloot werk te maken van de brieven die haar vader vanaf het front in Europa in zijn laatste jaar aan haar moeder had geschreven. Ze vertrouwde ze toe aan de dichteres Kim Vaeth, bekend van onder meer de bundel *Her Yes* (Zoland Books, 1994). Vaeth besloot de brieven niet letterlijk te citeren, maar op een suggestieve manier te verwerken, 'als een soort van archeologische opgraving', zei ze tijdens de concertinleiding voor aanvang van de première. In januari 1998 gaf het Jacksonville Symphony Orchestra de vuurdoop van haar vijf gedichten in Carnegie Hall (New York) onder leiding van Roger Nierenberg op de muziek van Danielpour, met Frederica von Stade zelf en Thomas Hampson als solisten.

Het vijfde begint met *Vigil*, een oproep van de dochter aan haar vader. Ze verlangt naar een spirituele openbaring van zijn geest, 'Cradled in your deepest name'. Ik ben gewiegd in jouw naam. Eigenlijk betekent het: ik draag jouw naam, zegt Von Stade. In het *Lacrimosa*, treedt met de bariton Thomas Oliemans de vader aan. Hij uit zijn wanhoop over de gruwelen van de oorlog, rept van de verloren heilige stad en oneindige golven van oorlogsgeweld. Marsritmes en krijgshaftige muziek markeren zijn voorgevoel van de dood. De muziek suggereert gestamp van Teutoonse laarzen, zoals Gustav Mahler het al deed in zijn Zesde Symfonie. In mystieke sfeer roept hij tot zijn geliefde terwijl zijn dochter antwoordt vanuit het land der levenden. 'Kom terug! Geurige schemering van mijn vader'. Vaeth duidt zijn geest als het licht van een helix, een kosmisch nevel.

In het derde deel, *Benediction*, roept de vader het beeld op van zijn kind in het duister van de baarmoeder. Bezwerend zingt hij het kindeke toe. 'Kleine ziel, waarheen zul je gaan?' Het vierde deel *Litany* bezingt de eenwording in de geest. De zielen van vader en dochter overstijgen de tijd. Ze ontmoeten elkaar en eindigen in verstrengeling op een symbolisch Amen. Het laatste deel *Paradisum* vertolkt hoe de dochter op een serene manier in het reine komt met haar nooit gekende vader: 'Peace, ride the air I breathe'. Danielpour gebruikt achttonige toonladders en akkoorden als symbool van de duistere dood. In contrast daarmee staan hele open vijftonige klanken als afspiegeling van het leven en het levenslicht. 'And I will sing to you in paradise' is de bevrijdende slotzin.

Een veteraan aan de telefoon

Charles S. von Stade werd geboren op 24 november 1919 als zoon van een voor 1900 naar de VS geëmigreerde voormalige burgemeester van Stade, bij Hamburg. Hij zat vanaf februari 1942 bij het Amerikaanse leger en was opgeklommen tot eerste luitenant bij het 93ste smaldeel van de verkenningstroepen van het dertiende leger. Hij ligt begraven op Margraten. Zijn nummerplaat was 0-1031599. Zijn dochter Frederica werd geboren in Somerville, New Jersey, Verenigde Staten. In een interview noemt ze een van de mooiste dingen die haar zijn overkomen, 'dat ik een brief kreeg van een man die onder mijn vader had gediend tijdens de oorlog. Hij was erbij toen mijn vader sneuvelde in de Ruhr-vallei.' Toen ze hem aan de telefoon kreeg was de veteraan ernstig ziek, maar kon hij haar nog vertellen hoeveel respect haar vader afdwong bij zijn mannen. 'It was a thrill to meet him on the phone and to hear how revered my father was'. Het was te danken aan *Elegies*.

De doorbraak van Bruckner

Zestig jaren en ruim drie maanden telde Bruckner toen zijn Zevende een vuurdoop kreeg onder Arthur Nikisch in Leipzig op 30 december 1884. De ontvangst in Leipzig was gereserveerd. Een doorbraak volgde bij een tweede uitvoering onder leiding van de Wagner-dirigent Hermann Levi op 10 maart 1885 in München. Ruim dertig keer werd de Zevende nog bij leven van Bruckner uitgevoerd. Wagners 'unendliche Melodie' inspireert Bruckner hier tot een breed uitgesponnen symfonisch lied in een extra rijk bedeelde orkestbezetting. Een stijlbreuk met het compactere halve dozijn van zijn eerste symfonieën. De onvergetelijke elegische melodie, verrijzend in de cellogroep, verrijkt door hoorns en klarinetten, strekt zich uit over 22 maten. Ze kent variaties in de herhaling en wisselt zich af met een lichtvoetiger dansmelodie met de driekwartsgang van een Weense Ländler. Een neventhema, herkenbaar aan de dubbelslag, klinkt op in hobo's en klarinetten, de omkering daarvan leidt naar een ritmisch stuwend staccatomotief in de strijkers. Pastoraal is de afsluiting van deze expositie. Na een naar verhouding korte doorwerking verschijnt het hoofdthema in omgekeerde gestalte. Geïnjecteerd met de doping van het tweede en derde motief volgt een reusachtige climax. Het openingsdeel komt tot rust boven een over 52 maten aangehouden E in de bas (een orgelpunt) waarna hoorns en trombones het laatste woord hebben in het triomfantelijk besluit. In het Adagio citeert Bruckner 'non confundar in aeternum' (beschaam ons niet in eeuwigheid) de slotwoorden uit het *Te Deum* waar de vrome Oostenrijker destijds aan werkte. Een veelbesproken moment in het Adagio is de climax in C-groot waaraan een bekkenslag met triangel zou zijn toegevoegd op verzoek van dirigent van de première Nikisch en twee pianisten die hem de symfonie à quatre mains hadden voorgespeeld. Bij deze toevoeging op het manuscript heeft een onbekende de woorden 'geldt niet' geschreven. Wie dat was blijft een raadsel en de meeste dirigenten volgen hier toch hun collega van het eerste uur. Hanengekraai in de trompetten geeft glans aan het verende Scherzo. In het zangerige middendeel, het Trio, blinkt Bruckner uit in geraffineerde kleurencombinaties. De Finale vangt aan met een glasheldere ritmisch op stuijterende variatie op het openingsthema in de violen. Boven een voor Bruckner typerend tremolo (op e-gis) verrichten hout- en koperblazers wonderen. Het lenige tweede thema vormt al snel een heerlijk troostrijk contrast in de strijkers, innig bekrachtigd door houtblazers. Formidabele uitbarstingen in het koper markeren het hoogtepunt. In de coda is het hoofdthema troef en de cirkel rond. De Wagner-tuba's vormen ook hier een speciale attractie.

Opgedragen aan een krankzinnige vorst

Bruckner besloot zijn Zevende op te dragen aan Ludwig II van Beieren, de excentrieke vorst die het sprookjesslot Neuschwanstein liet bouwen, een kasteel vol verwijzingen naar opera's van Wagner. Evenals Wagner was Ludwig verzot op middeleeuwse sagen uit de Duitse riddertijd, zoals die van de graalridder Lohengrin met zijn zwaan. Vijftien jaar jong zag Ludwig de opera *Lohengrin*. Eenmaal aan de macht hield hij niet op zichzelf bij nacht en ontij onder te dompelen in een sprookjeswereld van lustsloten, venusgrotten en zwanenmeren. De koning raakte steeds meer van de wereld en op 10 juni 1886 stond er om drie uur 's nachts plots een regeringscommissie aan zijn bed met een verklaring waarin vier artsen hun twijfels uitspraken over de geestelijke stabiliteit van hun vorst. Overgebracht naar het slot Berg werd zijn ontzielde lichaam in de vroege morgen van 13 juni 1886 in het meer van Starnberg aangetroffen. 'De meest waarschijnlijke oorzaak van zijn dood was een worstelpartij met een door de regering gehuurde psychiater die hem op de ochtendwandeling vergezelde', schreef Wagner-kenner Martin van Amerongen in *De Groene*.

Bruckner droeg zijn Zevende zo graag aan Ludwig op gezien hij Wagners grote mogelijk-maker was. Alle schulden van Wagner werden door de koning afbetaald, vervolgens kreeg de componist de kans naar eigen inzicht het Festspielhaus van Bayreuth te bouwen. Ook villa Wahnfried kreeg de aanvankelijk zo berooide componist van Ludwig cadeau. De voltooiing van *Der Ring des Nibelungen*, waar Hartmut Haenchen – de dirigent van vanavond – in ons land furore mee maakte, de voltooiing van de opera *Parsifal*, ze zijn door de gulle gunsten van Ludwig mogelijk gemaakt. Beviend zijn met Wagner noemde Ludwig het doel van zijn leven.

Huib Ramaer

Harmut Haenchen (1943) werd geboren in Dresden en groeide op in het na-oorlogse Oost-Duitsland. Haenchen begon zijn muzikale carrière als lid van het Dresdner Kreuzchor. Toen hij 15 jaar was, dirigeerde hij als cantor al uitvoeringen. Ondanks de door het regime opgelegde restricties werd Haenchen speciale toestemming verleend om met de beste ensembles uit het westen te werken, zoals de Berliner Philharmoniker en het Concertgebouworkest. Zijn carrière kreeg een nieuwe impuls toen hij naar Nederland verhuisde in 1986. Haenchen werd muzikaal directeur van De Nationale Opera en chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest. Zijn interpretaties van de werken van Strauss, Wagner en Mahler trokken grote aandacht. In 1996 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. In 1999

legde Haenchen zijn functie bij De Nationale Opera neer, maar hij komt nog regelmatig naar Nederland voor gastoptredens, net als bij wereldberoemde orkesten zoals het Royal Stockholm Philharmonic, Orchestre Symphonique de la Monnaie, New Japan Philharmonic en Orchestre National de France. Hartmut Haenchen heeft meer dan 130 cd-opnames gemaakt, is auteur van diverse boeken over muziek en heeft vele prijzen gewonnen. Daarnaast stond hij op de bok gedurende de fameuze *Bayreuther Festspiele* in 2017.

In 2013 ontving bariton **Thomas Oliemans** de 'Prix d' Amis' van De Vrienden van De Nationale Opera voor zijn vertolking van de rol van Papageno in Mozarts *Die Zauberflöte*, een rol die hij later opnieuw met succes vertolkte tijdens het Festival d'Aix-en-Provence. Thomas soleerde eerder o.a. bij orkesten als het Nederlands Philharmonisch Orkest, Dresdner Philharmoniker, het Residentie Orkest, Bochumer Symphoniker, Akademie für Alte Musik Berlin, Wiener Symphoniker, Orchestre National de Lille en het Orkest van de Achttiende Eeuw, en hij werkte samen met dirigenten als Semyon Bychkov, Kent Nagano, Edo de Waart, Jaap van Zweden, Claus Peter Flor, Paul McCreech, Ed Spanjaard, Ivor Bolton, Christophe Rousset, Kenneth Montgomery, Neeme Järvi en Yannick Nézet-Séguin. Met zijn breed georiënteerde liedrepertoire is Thomas Oliemans een veelgevraagd liedzanger. Hij gaf recitals in onder andere het Concertgebouw Amsterdam, Wigmore Hall Londen en de Tonhalle in Zürich.

De Russische mezzosopraan **Marina Prudenskaja** studeerde zang bij Yevgenia Gorokhovskaya in St. Petersburg naast een studie kinderpsychologie. Ze won enkele prestigieuze concoursen, waaronder het Dvorak-concours te Karlsbad, het Glinka-concours in Samara (Rusland), het 52ste ARD Internationale Muziekconкурс (München) en de eerste prijs in het Debuut Festival van Moskou voor haar vertolking van de rol van Carmen.

Haar carrière begon bij Stanislavsky Nemirovich-Danchenko Theater te Moskou, alwaar ze veel lyrische rollen zong. Vervolgens ging ze naar het Staatstheater in Nürnberg, alwaar ze haar repertoire fors uitbreidde.

In 2005 vertrok ze naar Berlijn om zichzelf aan te sluiten bij de Deutsche Oper, alwaar ze diverse titelrollen vertolkte. Ook zong ze de rollen van Flosshilde, Fricka en Schwertleite in Bayreuth. Latere engagementen brachten haar over de hele wereld en ze soleerde onder vele grote dirigenten, waaronder Jaap van Zweden, Donald Runnicles, Mariss Jansons, Daniel Barenboim en Zubin Mehta.

Elegies – Richard Danielpour

Gebaseerd op teksten van Kim Vaeth

1. Vigil

(M. Sopr.) Cradled in your deepest name
Radiant, sublime each bell tone flourish tasted,
cradled in your deepest name

Stars fall through stars, dying minarets of fire.
Alpha Andromeda, Alpha Centauri,
ladder of pearl memory
Porous blossomed Hosanna, helianthus stair,
sweet lustral climb
Avail your gold at the center to me.

2. Lacrimosa

(Bar.) Lost hallowed city, infinite billows of war blossoms
Torsos, eyes, half men – hushed beasts of the field
Whose furious nightmare hands rise as one shadow
Helmetcrested Death, your unabashed clamor summons
among shards of liac and blood
Where is my beloved?
The one who might save me from the cupped hands of
emptiness,
The one thirsting for water

(M. Sopr.) Come into the weight of days minutes of notes
Do you hear them from the other side?
Come back, never ending splendor, lavender and camellia
Come back, vessel of helixed light, fragrant dusk of my
father.

Where is my beloved?
The one who might save me from the weight of the last day
From my beginning and my end.

3. Benediction

(Bar.) Little Soul, where will you go from the dark of the
womb?
Where will your lucent word lead you
What song will you sing for me at the still point of my
departure?
Having risen through the earth's corona,
from the heart I once had

Away from your voice which I will never know
I leave you my peace as you enter the world
Littlepear, threaded with gold, open your heart
to the pain of the world which is also its joy
Become wholehearted compassion,
tender in your spacious grief

In the presence of mystery and fear shrouded song,
your child's eye of kindness will carry you home

4. Litany

(M. Sopr.) Arise beloved! Gather grief near.
Without you, the star and myrrh-world is the same, yet
feared, yet barren.
Arise beloved! For what will come, this dreadful mysterious
life opens us.

(Beiden) What do we in this dark know?
Our wounds are wound as if with air,
healed, far-deep and flowered
Each mote of ancient sorrow forgiven.
Our mouths are unspoken cup,
bright craven ribbon of words.
Furrowed back into field, ungiven,
unheard, a beginning for all endings.
Ravenous winter lost ache of light,
hyacinth hand haven.

5. In Paradisum

(M. Sopr.) Peace ride the air I breathe
uncage unshroud my sheathed cloven heart shed shadow.
I look on you ploughed into my face
Essential as salt sorrow which carries me further away from
the one I once was
Beloved whorl, pierced with love I am all at once what you
are viridian lashed eye and flare,
Delve down through my naked unfurled joy

Here at redemption's crossroads light the torches
Let the voices of children speak and I will sing to you in
paradise